

ความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชน: กรณีศึกษา อำเภอ คลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา

Social Responsibility of Cattle Farming Entrepreneurs : Case Study Khlong Hoi Khong District Songkhla Province

บทคัดย่อ

การทำวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการเลี้ยงวัวชนและเพื่อหาความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนใน อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แนวคิดดปรากฏการณ์วิทยาที่มุ่งค้นหาความรู้จากความจริงและกระบวนการวิจัยแบบการตีความ ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือเกษตรกรที่ทำธุรกิจเลี้ยงวัวชนที่เกี่ยวข้องกับการการเลี้ยงวัวใน อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบอนุพันธ์ ผู้ให้ข้อมูลหลักมีความ อึดตัวที่จำนวน 13 คน เครื่องมือวิจัยคือแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก และวิเคราะห์ข้อมูลแบบเชิงประเด็น ผลวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนสภาพทั่วไปของการเลี้ยงวัวชนผู้คนส่วนใหญ่ที่เลี้ยงเป็นเกษตรกรในท้องถิ่นใช้เวลาว่างส่วนใหญ่อยู่กับการเลี้ยงวัวและการจับกลุ่มเพื่อดูการแข่งขันวัวชนตามบ้านหรือสนามวัวชนเป็นความสุขของการที่ได้ทำอาชีพนี้ และอยู่ร่วมกันเป็นสังคมใหญ่ มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความชอบและรักสิ่งที่ทำ และส่วนความรับผิดชอบต่อสังคมการเลี้ยงวัวชนมีลักษณะที่เชื่อมโยงกับหลายแง่มุมที่สำคัญต่อการดำเนินการเลี้ยงวัวชนดังนี้ ความรับผิดชอบต่อหลักจริยธรรมด้านความโปร่งใส เคารพต่อผลประโยชน์ ด้านแรงงาน ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านความยุติธรรม และด้านการมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน การรับผิดชอบต่อสังคมในธุรกิจการเลี้ยงวัวชนไม่เพียงแต่ช่วยให้ธุรกิจดำเนินการได้อย่างยั่งยืน แต่ยังเสริมสร้างความไว้วางใจจากสังคมและชุมชนในระยะยาว

คำสำคัญ: ความรับผิดชอบต่อสังคม ผู้ประกอบการธุรกิจ การเลี้ยงวัวชน

Abstract

This research aims to study the general situation of cattle farming and the social responsibility of cattle farming entrepreneurs in Khlong Hoi Khong District, Songkhla Province. It is a qualitative research utilizing phenomenological concepts that seek knowledge from reality and interpretive research processes. The main data providers are farmers engaged in cattle farming in Khlong Hoi Khong District, Songkhla Province. The primary data providers, selected through purposive sampling, consist of 13 participants. The research tools include semi-structured interviews, in-depth interviews, and thematic analysis. The results of the data analysis reveal that cattle farming entrepreneurs, in general, spend most of their time engaging in cattle farming activities. They find joy in participating in local and regional cattle competitions, considering it a fulfilling aspect of their profession. Additionally, they live

harmoniously within their communities, leading a lifestyle driven by passion and love for their occupation. Regarding social responsibility in cattle farming, it is characterized by connections to various crucial aspects, including ethical responsibility, transparency, respect for benefits, labor, environmental considerations, fairness, and community involvement and development. Social responsibility in cattle farming not only contributes to the sustainability of the business but also fosters long-term trust from society and the community.

Keyword: Social Responsibility, Business Owner, Cattle Farming

บทนำ

กีฬาวัวชนเป็นกีฬาพื้นเมืองของภาคใต้ของประเทศไทย ได้รับความนิยมอย่างมากในภาคใต้ นิยมจัดการแข่งขันกันในจังหวัดต่างๆ แรกเริ่มเดิมทีที่เกิดขึ้นก็ด้วยวัตถุประสงค์ที่ต้องการความสนุกสนานเพลิดเพลินกับเกมกีฬาต่อสู้เป็นหลัก โดยคัดเลือกวัวชนจากวัวพื้นเมืองที่มีลักษณะเหมาะสมนำมาชน โดยทั่วไปเกมกีฬาต่อสู้ที่มีการแพ้และชนะ มักมีการพนันขึ้นต่อเกิดขึ้นเสมอ ในแวดวงของกลุ่มคนที่ชอบการชนวัวก็เช่นกัน สถานที่ชนวัวจะเป็นแหล่งรวมมวลชนในท้องถิ่นในอดีตใช้ทำอะไรทั้งนาหลังเก็บเกี่ยวพืชผล สำหรับปัจจุบันมีสถานที่เฉพาะสำหรับการชนวัวเกิดขึ้น ซึ่งเดิมคนทั่วไปมักเรียกว่า “บ่อนวัวชน” เนื่องจากมวลชนที่เข้ามาชมเกมกีฬาชนวัวมักเล่นการพนันด้วย ดังนั้นการเล่นการพนันชนวัวจึงได้ถูกบรรจุอยู่ในพระราชบัญญัติการพนันพุทธศักราช 2478 ทั้งนี้ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐสามารถดูแลความสงบเรียบร้อยได้ วัฒนธรรมการชนวัวของคนใต้จากอดีตจนถึงปัจจุบันได้มีวิวัฒนาการมาโดยลำดับ การจัดชนวัวในปัจจุบันได้คำนึงถึงเหตุผลอื่น ๆ ที่สำคัญนอกจากการพนัน เช่น เศรษฐกิจชุมชน ความสัมพันธ์ของมวลชน การมีอาชีพของคนในชุมชนสถานที่ท่องเที่ยว การพักผ่อนหย่อนใจของผู้สูงอายุ และประการสำคัญเป็นการรักษาพันธุกรรมของวัวพื้นเมืองมิได้หายสาบสูญไป (ฐาปวุฒิ โชติเชย, 2565)

สำหรับอำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา ธุรกิจเลี้ยงวัวชนในพื้นที่ที่เป็นที่นิยม มีเกษตรกรที่เลี้ยงวัวชนในพื้นที่นี้ เนื่องจากเนื้อดินและสภาพอากาศเหมาะสมสำหรับการเลี้ยงวัวชน วัวชนเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตของคนในพื้นที่นี้ ซึ่งจะให้วัวได้รับการดูแลเอาใจใส่เหมือนสมาชิกในครอบครัว วัวชนถือเป็นหุ้นส่วนชีวิตของคนในพื้นที่นี้ และเป็นแหล่งรายได้สำคัญและมีบทบาททางเศรษฐกิจของครอบครัวอีกด้วย นอกจากนี้ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนมีหน้าที่ในการพัฒนาธุรกิจของตน ความรับผิดชอบต่อสังคมก็เป็นสิ่งที่หากมีการรับรู้และนำมาปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม มีบทบาทที่สำคัญในการสร้างความยั่งยืน ในอำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนได้มีส่วนร่วมในกาอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชุมชนมาโดยตลอด ตัวอย่างกิจกรรมที่ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนได้ดำเนินการได้แก่

1. การสนับสนุนการจัดงานประเพณีท้องถิ่น เช่น งานแข่งเรือ งานมโนราห์ เป็นต้น
2. การจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น นิทรรศการหนังตะลุง นิทรรศการมโนราห์ เป็นต้น
3. การให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การบรรยายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกีฬาวัวชน การสาธิตการตีหนังตะลุง เป็นต้น

กิจกรรมเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ช่วยให้ชุมชนยังคงรักษาอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของตนไว้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาเรื่อง ศึกษาความรับผิดชอบสังคมของผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชน: กรณีศึกษา อำเภอลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสภาพทั่วไปของการเลี้ยงวัวชนหรือความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ทิศทางที่ยั่งยืนด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมที่สร้างความยั่งยืนทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม ผู้ประกอบการมีโอกาสที่จะเป็นแนวทางและสร้างผลกระทบที่ดีในทุกมิติทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนของการเลี้ยงวัวชน เพื่อเสริมความยั่งยืนและความเจริญรุ่งเรืองของธุรกิจเลี้ยงวัวชนในอำเภอลองหอยโข่งที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบัน นอกจากความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสวัสดิภาพของสัตว์แล้ว ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนยังควรให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคมในด้านศิลปวัฒนธรรมด้วย ศิลปวัฒนธรรมเป็นรากฐานสำคัญของชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนควรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชุมชน เช่น การสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรม การจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น

ในปัจจุบัน รัฐบาลไทยพยายามผลักดันให้ ธุรกิจวัวชนเป็นซอฟต์แวร์เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2566 โดย นายสมศักดิ์ เทพสุทิน รองนายกรัฐมนตรี ชี้แจงว่าวัวชนเป็นวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่มีมาอย่างยาวนาน และเป็นที่ยอมรับในหลายประเทศทั่วโลก โดยประเทศไทยมีศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางการเลี้ยงวัวชนและจัดการแข่งขันวัวชนระดับโลก ซึ่งจะช่วยสร้างรายได้ให้กับประเทศและสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทย การประกาศยอมรับธุรกิจวัวชนเป็นซอฟต์แวร์ของรัฐบาลไทยได้รับเสียงสนับสนุนจากกลุ่มผู้นิยมกีฬาวัวชน โดยมองว่าเป็นโอกาสในการพัฒนากีฬาวัวชนให้เติบโตและเป็นที่รู้จักในระดับสากล อย่างไรก็ตาม ยังมีเสียงคัดค้านจากกลุ่มที่มองว่าการชนวัวเป็นการกระทำที่ทารุณกรรมสัตว์ และอาจทำให้ประเทศไทยถูกมองว่าเป็นประเทศที่ล่าหลัง ข้อดีของการยอมรับธุรกิจวัวชนเป็นซอฟต์แวร์ของรัฐบาลไทย ได้แก่ 1.สร้างรายได้ให้กับประเทศจากการท่องเที่ยวเชิงกีฬาและการส่งออกวัวชน 2.สร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทยในฐานะประเทศที่มีวัฒนธรรมกีฬาวัวชนที่โดดเด่น 3.ส่งเสริมอาชีพการเลี้ยงวัวชนและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ส่วนข้อเสียของการยอมรับธุรกิจวัวชนเป็นซอฟต์แวร์ของรัฐบาลไทย ได้แก่ 1.อาจทำให้ประเทศไทยถูกมองว่าเป็นประเทศที่ล่าหลังในแง่มาตรฐานสิทธิมนุษยชน 2.อาจส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของประเทศไทยในฐานะประเทศที่ให้ความสำคัญกับสวัสดิภาพสัตว์ การยอมรับธุรกิจวัวชนเป็นซอฟต์แวร์ของรัฐบาลไทยมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ซึ่งรัฐบาลไทยจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบเพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของประเทศไทยทั้งในประเทศและต่างประเทศ(มติชนออนไลน์,2567)

อย่างไรก็ตาม กีฬาวัวชนก็มีข้อเสียหลายประการเช่นกัน ประการแรก กีฬาวัวชนเป็นกีฬาที่รุนแรง วัวทั้งสองตัวอาจได้รับบาดเจ็บสาหัสหรือเสียชีวิตได้ ประการที่สอง กีฬาวัวชนเป็นกีฬาที่ส่งเสริมให้มีการพนันขึ้นต่อ ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาการพนันและการก่ออาชญากรรมได้กะตึกการเล่นวัวชน จึงจำเป็นต้องมี กฎกติกาในการเล่นกีฬาวัวชน ซึ่งเป็นกีฬาพื้นเมืองของภาคใต้ของประเทศไทย กะตึกการเล่นวัวชนมีดังนี้ เริ่มด้วยขั้นตอนก่อนการชนวัว 1.เจ้าของวัวจะต้องนำวัวของตนไปเปรียบกับวัวของอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อให้ทางสนามจัดคู่ชนให้เหมาะสม 2.หากวัวทั้งสองตัวมีน้ำหนักต่างกันมาก ทางสนามอาจกำหนดให้ใส่เกือกเหล็กที่ขาวัวตัวเบากว่า เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกัน 3.วัวที่ใช้ในการชนวัวจะต้องได้รับการตรวจสุขภาพจากสัตวแพทย์ เพื่อให้แน่ใจว่าวัวมีความแข็งแรงและไม่มีโรคติดต่อ ขั้นตอนการชนวัว 1.

วัวทั้งสองตัวจะถูกจูงเข้าสู่สังเวียนโดยพี่เลี้ยง เมื่อกรรมการให้สัญญาณปล่อยเชือกวาง วัวทั้งสองตัวก็จะวิ่งเข้าชนกัน 2. การชนวัวจะแบ่งออกเป็นสองรอบ รอบละ 3 นาที 3. หากวัวตัวใดตัวหนึ่งล้มลงหรือไม่สามารถสู้ต่อได้ วัวตัวนั้นก็จะแพ้ การแข่งขัน ในส่วนผลการแข่งขันคือหากวัวทั้งสองตัวชนกันจนครบสองรอบ และไม่มีการตัดสินแพ้ชนะ การแข่งขันจะเสมอกัน และหากวัวตัวใดตัวหนึ่งล้มลงหรือไม่สามารถสู้ต่อได้ วัวตัวนั้นก็จะแพ้การแข่งขัน และหากวัวทั้งสองตัวต่างก็ล้มลงหรือไม่สามารถสู้ต่อได้ การแข่งขันจะเสมอกัน การตัดสินแพ้ชนะในกีฬาวัวชน มีดังนี้ 1. วัวตัวใดล้มลงและไม่สามารถลุกขึ้นยืนได้ภายใน 4 นาที วัวตัวนั้นก็จะแพ้การแข่งขัน 2. วัวตัวใดวิ่งหนีไม่ยอมชน กรรมการจะให้เวลา 4 นาที หากวัวตัวนั้นยังไม่กลับมาชน วัวตัวนั้นก็จะแพ้การแข่งขัน 3. วัวตัวใดใช้เขาคีบคู่ต่อสู้จนคู่ต่อสู้ไม่สามารถดิ้นหลุดได้ภายใน 1 ชั่วโมง การแข่งขันจะเสมอกัน กีฬาวัวชนเป็นกีฬาที่ได้รับความนิยมอย่างมากในภาคใต้ เพราะเป็นกีฬาที่ตื่นเต้นเร้าใจและสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นของภาคใต้ อย่างไรก็ตาม กีฬาวัวชนก็มีข้อเสียที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อวัวได้ รัฐบาลไทยจึงพยายามแก้ไขปัญหาข้อเสียของกีฬาวัวชน โดยออกกฎหมายควบคุมการชนวัว เช่น กำหนดให้วัวที่ใช้ในการชนวัวต้องได้รับการตรวจสอบสุขภาพอย่างสม่ำเสมอ และกำหนดให้สนามชนวัวต้องมีมาตรการรักษาความปลอดภัยที่เพียงพอ(กีฬาของชาวไทยภาคใต้,2558)

ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมจึงนำแนวคิด ISO 26000 เป็นมาตรฐานการแสดง ความรับผิดชอบต่อผลกระทบของสังคมและสิ่งแวดล้อม จากการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ขององค์กร เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของคนในสังคมและการพัฒนาที่ยั่งยืนทางธุรกิจ มีหลักสำคัญ 7 ประการ(อวยชัย รางชัยกุล,2566) และเพื่อให้สอดคล้องกับงานวิจัยเพื่อส่งเสริมให้ธุรกิจเลี้ยงวัวชนสามารถพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมจึงมีหลักสำคัญ ได้แก่ 1. ความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม 2. ความรับผิดชอบด้านจริยธรรม 3. ความรับผิดชอบตามกฎหมาย 4. ความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจ 5. ความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นเช่น กีฬาวัวชนเป็นกีฬาพื้นเมืองของภาคใต้ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนควรส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นนี้โดยจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมวัวชนให้เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสโดยผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนควรช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในชุมชน เช่น บริจาคเงินหรือสิ่งของให้กับโรงเรียน โรงพยาบาล หรือองค์กรการกุศลต่างๆ และพัฒนาชุมชน โดยผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เช่น สนับสนุนการศึกษา ส่งเสริมอาชีพ และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ความรับผิดชอบด้านจริยธรรม ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนควรปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด เคารพสิทธิมนุษยชนของสัตว์ และคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม คือการปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ: ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนควรปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด เช่น กฎหมายควบคุมการชนวัว และเคารพสิทธิมนุษยชน ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนควรเคารพสิทธิมนุษยชนของสัตว์ เช่น ไม่ทารุณสัตว์ ไม่ใช้ยาหรือสารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสัตว์ และคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนควรคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ไม่ปล่อยมลพิษ ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

ความรับผิดชอบด้านกฎหมาย ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนควรปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนควรปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด เช่น กฎหมายควบคุมการชนวัว

ความรับผิดชอบต่อทางเศรษฐกิจ ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนควรสร้างงานและรายได้ให้กับชุมชน และกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น และสร้างงานและรายได้ให้กับชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนควรสร้างงานให้กับคนเลี้ยงวัว พ่อค้าแม่ค้า และผู้ให้บริการต่างๆ และกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนควรกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น เช่น ส่งเสริมการท่องเที่ยว สนับสนุนธุรกิจท้องถิ่น ประโยชน์ของการดำเนินกิจกรรม CSR ของผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชน ของผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชน นอกจากจะส่งผลดีต่อสังคมแล้ว ยังส่งผลดีต่อธุรกิจด้วย ดังนี้ สร้างภาพลักษณ์ที่ดีของผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนที่มี CSR ที่ดี จะได้รับการยอมรับจากสังคมและผู้บริโภค ส่งผลดีต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจ และเพิ่มยอดขายและกำไรในกิจกรรม CSR บางอย่างอาจส่งผลดีต่อธุรกิจโดยตรง เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมการขาย การจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์ การจัดทำโฆษณา ช่วยลดความเสี่ยงในการดำเนินธุรกิจอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม ช่วยลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับธุรกิจ เช่น ความเสี่ยงด้านกฎหมาย ความเสี่ยงด้านสังคม ความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม ผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนควรตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมของตน และดำเนินกิจกรรม CSR อย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อให้ธุรกิจเติบโตอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการเลี้ยงวัวชนของผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนใน อำเภอลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนใน อำเภอลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลาแนวคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลในช่วงเดือน ธันวาคม 2566 โดยมีขั้นตอนดำเนินการวิจัยดังนี้

1. เนื้อหา ผู้วิจัยใช้แนวการตั้งคำถามกับผู้ให้ข้อมูลหลักแบบกว้างๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพูดคุยและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อให้ทราบถึงวิธีการในการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมในอำเภอลองหอยโข่งจังหวัดสงขลา
2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ เกษตรกรที่ทำธุรกิจเลี้ยงวัวชนที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงวัว โดยมีการกำหนดเงื่อนไขในการเลือกตัวอย่างเพื่อให้เป็นตัวอย่างที่แทนความเป็นจริงของประชากรทั้งหมด โดยตัวอย่างนี้ควรมีขนาดที่เพียงพอเพื่อให้สามารถวิเคราะห์ผลได้ถูกต้องและนำไปใช้ในการวิจัยได้ในลักษณะที่เหมาะสม หลังจากนั้นจึงทำการเลือกแบบโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) โดยติดต่อผ่านฟาร์มและเกษตรกรในพื้นที่ เพื่อขอความอนุเคราะห์ให้เข้าร่วมโครงการวิจัยโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เฉพาะกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีเวลารว่างและสะดวกในการให้ข้อมูลหลักเล็กน้อยประจำวัน โดยผู้วิจัยได้จัดส่ง (ร่าง) ข้อคำถามให้กับผู้ให้ข้อมูลหลักล่วงหน้าเพื่อความเข้าใจที่ตรงกันและใช้เวลาพูดคุยสัมภาษณ์แบบเผชิญหน้าที่ไม่รบกวนมากจนเกินไป ในการทำวิจัยครั้งนี้ข้อมูลอิ่มตัว (Data Saturation) ที่จำนวน 10 คน โดยแต่ละบุคคลใช้เวลาใน

การสัมภาษณ์และร่วมพูดคุยประมาณ 30 นาที เพื่อการได้มาของข้อมูลตรงกับประเด็นเพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ในการศึกษาครั้งนี้ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview)

3. ด้านพื้นที่ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์และพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นเกษตรกรที่ทำธุรกิจเลี้ยงวัวชนที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงวัว ในอำเภอคลองหอยโข่งจังหวัดสงขลา ด้วยเหตุผลที่ธุรกิจเลี้ยงวัวชนในอำเภอคลองหอยโข่งจังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่มีฟาร์มและคอกตั้งในอำเภอคลองหอยโข่งจังหวัดสงขลา

4. ด้านเครื่องมือวิจัย แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) ที่มีลักษณะแบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured Interview)) ใช้ร่วมกับการสังเกต (Observation) ที่ผู้วิจัยออกแบบและสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นแนวคำถามสำหรับการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากเอกสาร ตำรา หนังสือ งานวิจัย และบทความวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์และพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์แบบแก่นสาระหรือการวิเคราะห์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) โดยทำการวิเคราะห์แยกประเด็นของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาทำการสังเคราะห์เพื่อการแยกแยะประเด็นต่าง ๆ ออกมา โดยนำมาทบทวนประเด็นของเรื่อง นำมาจัดกลุ่มคำเพื่อให้สามารถหาแก่นสาระหรือประเด็น (Theme) โดยการใช้วิธีการรวมกลุ่มคำ ทำการเชื่อมโยงประเด็นของกลุ่มคำและจัดแยกกลุ่มคำในแต่ละข้อความให้ได้ตามวัตถุประสงค์ โดยใช้แนวคิดของ (ชรินทร์ นวลนิม, 2566) ที่ให้พิจารณาสิ่งที่เหมือนกันและสิ่งที่แตกต่างกันเพื่อจัดระบบข้อมูลและลดทอนข้อมูลที่ไม่จำเป็นออก (Data Reduction) และในขั้นตอนนี้ได้ทำการตีความ (Interpret) โดยตีความหมายออกมาและจัดกลุ่มคำให้เป็นประเด็นสุดท้ายของข้อมูลที่สามารถเขียนออกมาโดยมีความเชื่อมโยงกัน ทำให้ได้ Theme ที่เป็นประโยชน์มาจากการตีความที่สามารถสร้างข้อมูลจากปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน

7. การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบโดยการนำข้อมูล que เก็บรวบรวมมาได้มาตรวจสอบ แบบสามเส้า (Triangulation) แบบการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ซึ่งเป็นการใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลายด้วยวิธีสังเกต และสัมภาษณ์คือสามารถ พิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้มาต่างเวลา ต่างสถานที่ ต่างบุคคล จะได้ข้อมูลที่แตกต่างกันหรือไม่ และการตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือ ตรวจสอบจากแนวคิดความรับผิดชอบสังคมที่ดีว่าเมื่อวิเคราะห์ข้อมูลและจัดประเด็นจากการตีความแล้วได้ข้อมูลที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันโดยมีความต่างไปจากเดิมมากน้อยเพียงใด

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยนำเสนอเพื่อตอบตามวัตถุประสงค์ตามลำดับ

1. สภาพทั่วไปของการเลี้ยงวัวชนในอำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา

ผลวิเคราะห์ข้อมูล พบว่าสภาพทั่วไปของการเลี้ยงวัวชนผู้คนส่วนใหญ่ที่เลี้ยงเป็นเกษตรกรในท้องถิ่นใช้เวลาว่างส่วนใหญ่อยู่กับการเลี้ยงวัวและการจับกลุ่มเพื่อดูการแข่งขันวัวชนตามบ้านหรือสนามวัวชนเป็นความสุขของการที่ได้ทำอาชีพนี้ และอยู่ร่วมกันเป็นสังคมใหญ่ มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความชอบและรักสิ่งที่ทำ และชาว

บ้านมีความสามารถ ในการเรียนรู้ในเรื่องของการเลี้ยงวัวเป็นอย่างดี และได้รับการยอมรับเมื่อต้องเข้าร่วมในสังคมวัวชน ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างมุมมองดังต่อไปนี้

“การเลี้ยงวัวชนเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนานของชาวปักษ์ใต้ โดยเริ่มจากการเลี้ยงวัวไว้ใช้งานในภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก ต่อมาได้มีการพัฒนารูปแบบจนกลายเป็นกีฬาชนวัวที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างคนกับสัตว์ได้เป็นอย่างดี วัวชนเปรียบเสมือนสมาชิกในครอบครัวที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เจ้าของวัวจะเลี้ยงดูวัวด้วยความเอาใจใส่และความรัก คอยดูแลสุขภาพ ฝึกฝนให้วัวแข็งแรงและพร้อมสำหรับการแข่งขันการเลี้ยงวัวชน ซึ่งเป็นการสร้างเศรษฐกิจในชุมชน”

(ผู้ให้ข้อมูลหลัก รหัส A1, สัมภาษณ์เมื่อ 8/12/67)

“การเลี้ยงวัวชนเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี เจ้าของวัวสามารถหารายได้จากการขายวัวชนที่ชนะการแข่งขัน หรือจากการรับเลี้ยงวัวชนให้กับนักพนัน รายได้จากการเลี้ยงวัวชนช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับท้องถิ่นและการเลี้ยงวัวชนยังก่อให้เกิดธุรกิจที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ตามมา เช่น ธุรกิจซื้อขายวัวชน ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มสำหรับนักพนัน ธุรกิจที่พักและการเดินทางสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาชมการแข่งขันวัวชน ธุรกิจเหล่านี้ช่วยสร้างงานและกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชน”

(ผู้ให้ข้อมูลหลัก รหัส A4, สัมภาษณ์เมื่อ 12/12/67)

“การเลี้ยงวัวชนเป็นวัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์ไว้สืบทอดต่อไป เพราะเป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและเอกลักษณ์ของชาวปักษ์ใต้ การอนุรักษ์การเลี้ยงวัวชนจะช่วยรักษาวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นไว้ให้คงอยู่นอกจากนี้ การเลี้ยงวัวชนยังเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวและสร้างรายได้ให้กับชุมชน การอนุรักษ์การเลี้ยงวัวชนจึงมีความสำคัญทั้งในด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ”

(ผู้ให้ข้อมูลหลัก รหัส A5, สัมภาษณ์เมื่อ 12/12/67)

2. ความรับผิดชอบสังคมมีความสำคัญต่อธุรกิจการเลี้ยงวัวชน

ผลวิเคราะห์ข้อมูล พบว่าความรับผิดชอบสังคมการเลี้ยงวัวชนมีลักษณะที่เชื่อมโยงกับหลายแง่มุมที่สำคัญต่อการดำเนินการเลี้ยงวัวชนดังนี้ ความรับผิดชอบด้านหลักจริยธรรม ความรับผิดชอบด้านเศรษฐกิจ ด้านความโปร่งใส เคารพต่อผลประโยชน์ ด้านแรงงาน ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านความยุติธรรม และสำนึกที่ต้องรับผิดชอบต่อวิญญู การรับผิดชอบต่อสังคมในธุรกิจการเลี้ยงวัวชนไม่เพียงแต่ช่วยให้ธุรกิจดำเนินการได้อย่างยั่งยืน แต่ยังเสริมสร้างความไว้วางใจจากสังคมและชุมชนในระยะยาว ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างมุมมองดังต่อไปนี้

“การเลี้ยงวัวชนเป็นกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวปักษ์ใต้ เจ้าของวัวควรปฏิบัติต่อวัวชนด้วยความเมตตากรุณา เลี้ยงดูวัวอย่างเหมาะสม ไม่ให้ทรมานหรือทารุณกรรมวัวควรให้วัวได้อยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม มีอาหารและน้ำสะอาดเพียงพอ มีการดูแลสุขภาพอย่างสม่ำเสมอและควรตระหนักถึงผลกระทบของการเลี้ยงวัวชนต่อสิ่งแวดล้อม เช่น มลพิษจากมูลสัตว์ การใช้สารเคมีในการเกษตร”

(ผู้ให้ข้อมูลหลัก รหัส A6, สัมภาษณ์เมื่อ 12/12/67)

“การเลี้ยงวัวชนที่ดี ควรคำนึงถึงสวัสดิภาพสัตว์เป็นสำคัญ เพราะสัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ควรได้รับการปฏิบัติอย่างมีเมตตากรุณา การให้อาหารและน้ำอย่างเพียงพอและเหมาะสมการให้การดูแลสุขภาพอย่างสม่ำเสมอการป้องกันการบาดเจ็บและป้องกันการทารุณกรรมสัตว์”

(ผู้ให้ข้อมูลหลัก รหัส A7, สัมภาษณ์เมื่อ 13/12/67)

“ความรับผิดชอบสังคมการเลี้ยงวัวชน ได้รับความนิยมนอย่างมากมีความสำคัญทั้งต่อตัวผู้เลี้ยงวัวชนเอง สัตว์ ชุมชน และสังคมโดยรวม โดยเจ้าของวัวชนตระหนักถึงความรับผิดชอบและปฏิบัติตามหลักเพื่อร่วมกันสร้างสังคมแห่งการเลี้ยงวัวชนที่ยั่งยืนการชนวัวกลายเป็นกีฬา

(ผู้ให้ข้อมูลหลัก รหัส A8, สัมภาษณ์เมื่อ 13/12/67)

3.มุมมองกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการเลี้ยงวัวชน

ผลวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการเลี้ยงวัวชนเนื่องจากธุรกิจการเลี้ยงวัวชนคนส่วนใหญ่ที่ดำเนินธุรกิจนี้ไม่ได้มีความรู้ถึงเรื่องกฎหมายเกี่ยวกับธุรกิจการเลี้ยงวัวชนมีเพียงบางส่วนน้อยเท่านั้นที่รู้และรู้เพียงบางส่วน

“การเลี้ยงวัวชนเป็นกิจกรรมที่มีกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอยู่หลายฉบับ เจ้าของวัวควรปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับเหล่านี้อย่างเคร่งครัดขออนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการประกอบธุรกิจการเลี้ยงวัวชน กฎหมายว่าด้วยสิ่งแวดลอม และปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมการพนัน กฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทรมานและทารุณกรรมสัตว์”

(ผู้ให้ข้อมูลหลัก รหัส A9, สัมภาษณ์เมื่อ 15/12/67)

“การเลี้ยงวัวชนเป็นกิจกรรมที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุจราจร เจ้าของวัวควรมีสำนึกในการรับผิดชอบต่อความปลอดภัยของผู้อื่นควรรนำวัวชนออกจากถนนและบริเวณที่มีผู้คนพลุกพล่านและเจ้าของวัวควรใช้รถบรรทุกที่ปลอดภัยในการขนส่งวัวชน”

(ผู้ให้ข้อมูลหลัก รหัส A10, สัมภาษณ์เมื่อ 15/12/67)

อภิปรายผลการวิจัย

สภาพทั่วไปของการเลี้ยงวัวชนในอำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา

การเลี้ยงวัวชนเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี เจ้าของวัวสามารถหารายได้จากการขายวัวชนที่ชนะการแข่งขัน หรือจากการรับเลี้ยงวัวชนให้กับนักพนัน รายได้จากการเลี้ยงวัวชนช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับท้องถิ่น นอกจากนี้ การเลี้ยงวัวชนยังก่อให้เกิดธุรกิจที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ตามมา เช่น ธุรกิจซื้อขายวัวชน ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มสำหรับนักพนัน ธุรกิจที่พักและการเดินทางสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาชมการแข่งขันวัวชน ธุรกิจเหล่านี้ช่วยสร้างงานและกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชนการเลี้ยงวัวชนยังเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนานของชาวปักษ์ใต้ สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างคนกับสัตว์ได้เป็นอย่างดี วัวชนเปรียบเสมือนสมาชิกในครอบครัวที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เจ้าของวัวจะเลี้ยงดูวัวด้วยความเอาใจใส่และความรัก คอยดูแลสุขภาพ ฝึกฝนให้วัวแข็งแรงและพร้อมสำหรับการแข่งขันโดยสรุปแล้ว การเลี้ยงวัวชนมีความสำคัญต่อชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ความรับผิดชอบสังคมมีความสำคัญต่อธุรกิจการเลี้ยงวัวชน

ความรับผิดชอบสังคมการเลี้ยงวัวชนมีลักษณะที่เชื่อมโยงกับหลายแง่ด้านที่สำคัญต่อการดำเนินการเลี้ยงวัวชนดังนี้ ความรับผิดชอบด้านหลักจริยธรรม ความรับผิดชอบด้านเศรษฐกิจ ด้านความโปร่งใส เคารพต่อผลประโยชน์ ด้านแรงงาน ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านความยุติธรรม และสำนึกที่ต้องรับผิดชอบต่อวิจรรย์ความรับผิดชอบสังคมในธุรกิจการเลี้ยงวัวชนไม่เพียงแต่ช่วยให้ธุรกิจดำเนินการได้อย่างยั่งยืน แต่ยังเสริมสร้างความไว้วางใจจากสังคมและชุมชนในระยะยาวโดยสรุปแล้ว ความรับผิดชอบสังคมมีความสำคัญต่อธุรกิจการเลี้ยงวัวชนทั้งต่อตัวผู้เลี้ยงวัวชนเอง สัตว์ ชุมชน และสังคมโดยรวม

มุมมองกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการเลี้ยงวัวชน

การเลี้ยงวัวชนเป็นกิจกรรมที่มีกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอยู่หลายฉบับ เจ้าของวัวควรปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับเหล่านี้อย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายว่าด้วยการควบคุมการพนัน กฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทรมานและทารุณกรรมสัตว์ และกฎหมายว่าด้วยสิ่งแวดล้อม การเลี้ยงวัวชนยังเป็นกิจกรรมที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุจากรถ เจ้าของวัวควรมีสำนึกในการรับผิดชอบต่อความปลอดภัยของผู้อื่นโดยการนำวัวชนออกจากถนนและบริเวณที่มีผู้คนพลุกพล่าน และการใช้รถบรรทุกที่ปลอดภัยในการขนส่งวัวชนโดยสรุปแล้ว เจ้าของวัวควรปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด และคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลวิเคราะห์ข้อมูลไปใช้ประโยชน์

1.1. จากการศึกษาสภาพทั่วไปของการเลี้ยงวัวชนและเพื่อความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงวัวชนใน อำเภอดงหลวง จังหวัดสงขลา ผู้วิจัย เสนอแนะผู้บริหารขององค์การภาครัฐและเอกชนได้นำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ของท้องถิ่นหรือแผนองค์การในการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ในธุรกิจนี้ตามที่ได้เป็นผลวิจัยเรื่องนี้

1.2. จากการศึกษาทำให้ชุมชนสามารถนำข้อมูลของผู้วิจัยเสนอแนะให้นำข้อมูลจากงานวิจัยไปใช้ ประโยชน์ด้านกฎหมายหรือด้านอื่นๆ โดยออกแบบหรือจัดทำโปรแกรมให้ความรู้ในด้านที่คนในชุมชนยังไม่ได้พัฒนาเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีและความเข้าใจเพื่อสภาพความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน เพื่อการได้รับการยอมรับ เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทําวิจัยในครั้งต่อไป

2.1. ผู้วิจัยเสนอแนะให้ทําวิจัยเกี่ยวกับการเปิดสนามแข่งขันวัวชน: การพัฒนาแนวคิดและผลกระทบต่อนักชกและธุรกิจการเลี้ยงวัว

2.2. ผู้วิจัยเสนอแนะให้ทําวิจัยเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเลี้ยงวัวชนเป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

กิตติยา พรตจริยา.(2561).การสื่อสารต่อสังคมของผู้ประกอบการธุรกิจบูทรี.สืบค้น7 ธันวาคม 2566,จาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jprad/article/view/134391>.

ชรินทร์ นวลน้อม(2566).ธรรมาภิบาลที่ดีในการบริหารธุรกิจเรือเดินทะเลระหว่างประเทศในประเทศไทย.The 14Th Hatyai National and International Conference.

ฐาปวุฒิ โชติเชย.(2565).องค์ความรู้ในการเลี้ยงวัวชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านในหมง ตำบลพรหมโลก อำเภอพราหมณี จังหวัดนครศรีธรรมราช.สืบค้น16 ธันวาคม 2566.จาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JPR/article/view/263689>.

ฐิติพร ทวีพล.(2566).ศึกษาผลกระทบของเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านสายเงิน หมู่ที่ 2 ตำบลลานสกา อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช.สืบค้น16 ธันวาคม 2566.จาก <https://so16.tci-thaijo.org/index.php/JSDP/article/view/194/140>.

ชญญารัตน เจนชนบ.(2564).ความรับผิดชอบต่อสังคมที่มีต่อจริยธรรมของผู้ประกอบการ (มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์)จาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jmsr/article/view/247291/168088>.

นางสาวณัฏฐ์ธมน อิงคพัฒนากุล.(2565).ความรับผิดชอบต่อสังคมในสังคมเอเชีย:กรณีศึกษาผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของบริษัทสตาร์บัคส์ (ลิขสิทธิ์ของอักษรศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร).สืบค้น7 ธันวาคม 2566,จาก <http://isas.arts.su.ac.th/wp-content/uploads/2565/social/620510371.pdf>

บุศรา บุตอัง.(2559).การดำเนินโครงการความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (CSR) ในธุรกิจอุตสาหกรรมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน(มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ,จาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journalcim/article/view/223290/153456>

พินดา มนตรี.(2363).ความตั้งใจรับชมถ่ายทอดสดกีฬาชนวัวออนไลน์แบบไลฟ์สดริมฝั่ง.สืบค้น16 ธันวาคม 2566. จาก<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JIRGS/article/view/252483/169356>.

รงค์ บุญสวยขวัญ(2559).การเมืองของการพนันวัวชนภาคใต้.สืบค้น16 ธันวาคม 2566. จาก https://e-journal.sru.ac.th/index.php/jhsc/article/view/544/pdf_220.

ลลิตพร ยวงศ์ไพบุลย์.(2566).รูปแบบการจัดการองค์กรแห่งความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของกลุ่มอุตสาหกรรมเหล็กในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย(มหาวิทยาลัยสยาม).จาก <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/JDAR/article/view/264837/173165>

सानิตย์ หนูนิล.(2562).อิทธิพลของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงต่อความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร: แนวคิดและการประยุกต์ใช้(มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์). สืบค้น7 ธันวาคม 2566,จาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sujthai/article/view/97219/125655>

อวยชัย ราชชัยกุล.(2566).ความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) ตามหลักสังคมศาสตร์ขององค์กรภาคเอกชน.สืบค้น7 ธันวาคม 2566,จาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jidir/article/view/261141/179442>